

ЛИТЕРАТУРЕН ЗБОР

ЛИТЕРАТУРЕН ЗБОР

ГОД. LXIV СКОПЈЕ, 1-6 2018

СОДРЖИНА

ЈАЗИК

Зузана Тојолињска

НОВИ ПРАВЦИ ЗА ИСТРАЖУВАЊЕ ВО ДОМЕНОТ НА
ЗБОРООБРАЗУВАЊЕТО 5

Билјана Мирческа-Бошева

ФРАЗЕОЛОШКАТА СЛИКА НА ГОРДОСТА ВО
МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК 11

Бојан Пејчевски

НЕИНТЕГРИРАНИТЕ НАСПРОТИ ИНТЕГРИРАНИТЕ
КОНСТРУКЦИИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК 19

Давор Јанкулоски

ГЕОГРАФСКА ДИСТРИБУЦИЈА И ЕТИМОЛОШКА АНАЛИЗА
НА НАЗИВИТЕ ЗА 'ШУМА' ВО СЛОВЕНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ 33

Александар Крејтаноски

ЗНАЧЕЊЕТО НА ОДРЕДЕНИ ИМЕНКИ ОД ОБЛАСТА НА
БОГОСЛОВСКАТА ТЕРМИНОЛОГИЈА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК. 39

Владимир Цвејќоски

ДВЕ НОВИ ЈАЗИЧНИ ПОМАГАЛА НА ИНТЕРНЕТ 47

Аџанас Николовски

СЕКЦИЈАТА ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК И ЛИТЕРАТУРА - ШТИП..... 53

ЛИТЕРАТУРА

Намийа Субиојо

ПРВИТЕ ПРЕВОДИ НА МАКЕДОНСКАТА ПОЕЗИЈА НА
СЛОВЕНЕЧКИ (SIRMA & VOLNI DOJČIN)..... 61

Трајче Стамески

МОДЕРНИСТИЧКИ ТЕНДЕНЦИИ ВО ДРАМАТА
БОЛЕН ДОЉЧИН НА ГЕОРГИ СТАЛЕВ 71

Весна Мојсова-Чейшиевска

„ОРХАН“ – ДНЕВНИК ЗА ЕДНО ДЕТЕ ОД НАШАТА УЛИЦА 81

Моника Илкова

ОД ПИПИ ДОЛГИОТ ЧОРАП ДО ЗОКИ ПОКИ И ОБРАТНО 89

Кристијана Аџанасова

ПРОБЛЕМОТ (НЕ) КРЕАЦИЈА („МАЛИОТ ПРИНЦ“ ОД АНТОАН ДЕ
СЕНТ ЕГЗИПЕРИ И „ТАЖНИОТ ВЕСЕЛ ВЛАДИМИР“ ОД ОЛИВЕРА
НИКОЛОВА) 97

Марио Сџојаноски

ТОТАЛИТАРИЗМОТ ВО ФИКЦИЈАТА И ФИКЦИЈАТА НА
ТОТАЛИТАРИЗМОТ (КАКО ДА СЕ УПОКОИ
ВАМПИР И ГРОБНИЦА ЗА БОРИС ДАВИДОВИЧ) 105

МЕТОДИКА

Јасна Коџеска

МЕТОДИЧКИ ЗАБЕЛЕШКИ ЗА ПРАКТИЧНИТЕ ИСПИТИ ПО
ПРЕДМЕТОТ МЕТОДИКА НА НАСТАВАТА ПО КНИЖЕВНОСТ 119

Весна Рисџова

ПЛАНИРАЊЕ НА НАСТАВНА СОДРЖИНА КОЈА СТИМУЛИРА
КРИТИЧКО МИСЛЕЊЕ 129

ПРИКАЗИ

Максим Каранфиловски

„КАКО ГО ЧИТАМ КОНЕСКИ“ 137

Бојан Пејчевски

МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ОД ПЕРСПЕКТИВА НА СЕМАНТИКАТА
НА ГЛАГОЛСКИОТ ВИД И НА ЛЕКСИЧКАТА СЕМАНТИКА НА
ГЛАГОЛИТЕ (Станислава-Саша Тофоска, „Од проблематиката на
глаголскиот вид: семантика на теличните глаголи во македонскиот јазик“,
Скопје 2017) 143

ХРОНИКИ

Симон Саздов

ДЕСЕТТА МАКЕДОНСКО-СЕВЕРНОАМЕРИКАНСКА К
ОНФЕРЕНЦИЈА ЗА МАКЕДОНИСТИКА 151

<i>Бисера Павлеска-Георѓиевска, Јоргана Шемко-Георѓиевска</i>	
ДВАЕСЕТ И ПРВА БИЕНАЛНА КОНФЕРЕНЦИЈА ЗА БАЛКАНСКА И ЈУЖНОСЛОВЕНСКА ЛИНГВИСТИКА, ЛИТЕРАТУРА И ФОЛКЛОР.....	155
<i>Марио Ситојановски</i>	
КОН ДЕСЕТТИОТ НАУЧЕН СОБИР НА МЛАДИ МАКЕДОНИСТИ.....	159
<i>Љујка Евроска, Кристијина Дабеска</i>	
ЧЕТВРТА СТУДЕНТСКА КОНФЕРЕНЦИЈА КАКО СИ МИ?	163

ИН МЕМОРИАМ

<i>Бобан Карайејовски</i>	
„ОСВОЈУВАЊЕ НА РЕАЛНОСТА“ – Во спомен на академик Милан Ѓурчинов (1928–2018).....	167

Бојан Петревски

**МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ОД ПЕРСПЕКТИВА НА
СЕМАНТИКАТА НА ГЛАГОЛСКИОТ ВИД И НА
ЛЕКСИЧКАТА СЕМАНТИКА НА ГЛАГОЛИТЕ**

(Станислава-Саша Тофоска. *Од проблематиката на
глаголскиот вид: семантика на теличните глаголи во
македонскиот јазик*, Скопје: авторско издание, 2017)

Монографијата *Од проблематиката на глаголскиот вид: Семантика на теличните глаголи во македонскиот јазик* од Станислава-Саша Тофоска разработува прашања од две семантички сфери – семантиката на глаголскиот вид и лексичката семантика на глаголите. Предмет на истражувањето се глаголите што изразуваат теличност (од грчкиот збор *τέλος*, кој значи ‘цел, граница, крај’), кои се однесуваат на дејства (ситуации) што доведуваат до промена на состојбата на нештата и имаат внатрешна граница, која го претставува моментот кога доаѓа до промена на состојбата. Во таа смисла, како телично дејство (ситуација) се разгледува тоа за кое, врз основа на знаењето за светот, се претпоставува дека може да трае до некоја граница, по чие достигнување се очекува да заврши со некој резултат.

Предмет на трудот е семантиката на еден од структурните типови на теличните глаголи – примарните телични глаголи во македонскиот јазик, кај кои теличноста е изразена во коренската морфема. Тофоска тргнува од теоријата за глаголскиот вид на Станислав Каролак, според која видот е семантичка категорија што им е иманентна на генеричките поими, па затоа се изразува и со лексички, а не само со граматички показатели. Во тој поглед, видот се дефинира како внатрешно време на состојбата на нештата (т.е. на ситуацијата), па врз основа на присуството или отсуството на траење на некоја состојба на нештата, може да се изведе постоење само на две прости видски значења, т.е. на два прости вида – континуативниот, кој е претставен преку поимот на неограничено времетраење и е прост несвршен, и неkontинуативниот (моментниот), кој е претставен преку поимот на отсуство на времетраење и е прост свршен.

Од двете прости видски значења произлегуваат повеќе сложени видски значења, т.е. видски конфигурации. Под *видска конфигурација* се подразбира хиерархизирана структура од простите видски значења во која доминира едно од нив – моментот или континуу-

мот. Заедно со мултипликативната и хабитуалната, теличната видска конфигурација е со континуативна доминанта, т.е. се состои од три прости видски значења – две континуативни и едно моментно. За разлика од нив, инхоативната, резултативната, терминативната, дистрибутивната и лимитативната видска конфигурација се со моментна доминанта. Таа поделба соодветствува на традиционалната поделба на несвршени и свршени глаголи, па несвршените глаголи влегуваат во конфигурациите со континуативна доминанта, а свршените – во конфигурациите со моментна доминанта.

Според теоријата на Каролак, секој поим е носител и на видско значење. Во тој поглед, поимите имаат општо лексичко значење, од кое е дел видското, од една страна, и конкретно (специфично), кое се однесува на специфичната содржина на поимот, од друга страна. Истражувањето на Тофоска се интересира и за општото и за конкретното лексичко значење на примарните телични глаголи, кај кои теличното видско значење се содржи во лексичкиот дел, т.е. во глаголскиот корен. Определбата *примарни* се однесува токму на тоа што кај тие глаголи теличноста не е комбинација од видски значења изразени преку семантема и грамеми (граматички морфеми), туку е вградена во конкретен лексички показател. Во таа смисла, глаголскиот корен сам по себе претставува телична семантема.

Трудот е структуриран во неколку дела: *Вовед*, *Теоретски основи*, *Анализа на примарниите телични глаголи во македонскиот јазик* и *Заклучок*, по кои следуваат резиме на англиски јазик, регистар на примарните телични глаголи во македонскиот јазик и список на користената литература, на консултираните речници и на ексцерпираниите извори.

Во делот *Теоретски основи* се разгледуваат две централни прашања – *теличноста како семантички поим и примарниите телични глаголи во македонскиот јазик*. Тофоска ги изложува дефинициите на поимот *теличност* и неговите семантички компоненти низ лингвистичката литература кај низа автори: Гаре, Потс, Вендлер, Бауер, Андерсон, Дал, Комри, Чанг и Тимберлејк, Орешник, Депретер и Апријан. Од сите дефиниции, ги синтетизира следниве семантички критериуми за определување на теличноста: динамичност, агентивност, ограниченост (цел и внатрешна граница на дејството), завршеност/комплетираност на ситуацијата. Притоа, за да покаже кои карактеристики се вклопуваат во дефиницијата на теличноста што ја прифаќа (т.е. во дефиницијата на теличноста како видска конфигурација) и за да ја сопостави со сфаќањата во други теории за глаголскиот вид и со семантичките класификации на глаголските предикати низ литературата, Тофоска ги изнесува своите ставови за секоја од нив.

Што се однесува на **динамичноста**, во согласност со прифатената теорија, назначува дека состојбите и нетеличните случувања (ситуациите) изразуваат просто континуативно видско значење, а теличните – сложено видско значење (телична видска конфигурација) со доминантен континуативен вид. Во таа смисла, на општ семантички (поимски) план, за теличната видска конфигурација е значајно присуството на процесуалната компонента, т.е. динамичноста, како подредена на основниот поим на траење. На конкретен семантички план (т.е. во поглед на карактеристиките на конкретната семантичка содржина), за теличните глаголи е карактеристично што се однесуваат на динамични и нехомогени ситуации, т.е. на такви што, додека траат, поминуваат низ серија различни фази.

Во врска со **агентивноста**, т.е. со контролата на субјектот врз текот на дејството, Тофоска посочува дека е ирелевантно дали теличната ситуација има јасно определен вршител, во согласност со ставот на Каролак дека тоа дали процесот е прикажан како агентивен или не е – е карактеристика што се однесува на внатрешниот карактер (конкретното значење) на теличниот глаголски предикат, т.е. не влијае врз неговата видска семантика (општо значење). Во тој поглед, авторката укажува дека на конкретен семантички план, од аспект на агентивноста, теличните глаголи може да означуваат:

- процес – дејство што му се случува на некој субјект (динамична ситуација што претставува серија од последователни фази и не е под контрола на субјектот)

- акција – дејство што го врши некој субјект врз некој објект (динамична ситуација што претставува серија од последователни фази и се одвива под контрола на субјектот, т.е. подразбира негово дејствување).

Од перспектива на **ограниченоста на дејството (цел или граница)**, во трудот се разгледуваат како телични глаголите што означуваат динамична ситуација што претставува серија од нееднакви последователни фази (насочена кон промена на состојбата на нештата), па таму се вбројуваат и процесите. Во таа смисла, поимот *цел* не може да биде заеднички семантички елемент на сите типови дејства (динамични ситуации) што изразуваат телична видска конфигурација.

Поимот **внатрешна граница на дејството (логичен крај на дејството)** е посочен како неопходен во определувањето на конкретната семантичка содржина на теличните глаголи, но со намена дека треба да се сфати пошироко. Во таа смисла, во некои случаи внатрешната граница е апсолутна, а во некои – релативна, па најзначајно е дека дејството што се определува како телично е насочено кон некоја промена на состојбата на нештата (резултат),

која ќе настапи во моментот кога ќе биде достигната внатрешната граница на дејството, независно од тоа дали е апсолутна или релативна. Според поимањето на теличноста во трудот, телични се и процесите кај кои нема апсолутна граница на дејството, затоа што семантиката на тие глаголи дозволува заклучување/претпоставување за некоја нова состојба на нештата, која е доволно определена од значењето на глаголот.

Тофоска ги илустрира дејствата со апсолутна внатрешна граница со глаголот *црѣа*, т.е. со примерот *Петар црѣа круџ*, кој го парафразира како 'Петар прави нешто од што може да се претпостави дека ќе појне да постои круг'. Внатрешната граница е моментот кога кругот ќе биде нацртан, т.е. од апсолутен карактер, затоа што дејството не може да продолжи по нејзиното достигнување. Од друга страна, илустрација за дејствата со релативна внатрешна граница е глаголот *црѣа*, т.е. примерот *Петар се разубавува*, парафразиран како 'со Петар се случува нешто од што може да се претпостави дека Петар ќе биде поубав од што бил', каде што внатрешната граница е релативна, затоа што е релативно кога ќе стане некој убав (во широка смисла: кога ќе се здобие со повисок степен на односната карактеристика).

Што се однесува на **завршеноста/комплетираноста на дејството**, во литературата тоа ограничување е определено со терминот *boundedness*, а Тофоска го подразбира во таа смисла достигнувањето на внатрешната граница на дејството во периодот низ кој се протега глаголскиот предикат, т.е. временската ограниченост на дејството. Според прифатената теорија, телични се само ситуациите што во другите концепции (на пример, кај Деклерк и кај Депретер) се определуваат како *телични незавршени*, а теличните завршени ситуации се изразени со резултативната видска конфигурација. Во таа смисла, Тофоска посочува дека теличните глаголи означуваат ситуации (дејства) што во трудот се нарекуваат *процес* и *акција*. Процесот е незавршена динамична ситуација насочена кон промена на состојбата на нештата што не се случува со контрола на субјектот врз текот на ситуацијата или, поконкретно, дејство насочено кон промена на состојбата што му се случува на некој субјект (не е под негова контрола) и претставува серија од последователни фази (*расѣе, вене, се разболува, се разубавува* итн.). Од друга страна, акцијата е незавршена динамична ситуација насочена кон промена на состојбата на нештата што се случува со контрола на субјектот врз текот на ситуацијата или, поконкретно, дејство насочено кон промена на состојбата што го врши некој субјект врз некој објект (дејството е под контрола на субјектот) и претставува серија од последователни фази (*џради, црѣа, сече, крѣи, бара* итн.).

Одделно потпоглавје му е посветено на прашањето за телич-носта како семантичка видска категорија. Таа е најсложената видска конфигурација, затоа што се состои од три прости видски значења, групирани во две компоненти, меѓусебно поврзани со поимот *претпоставување*. За да ја објасни суштината на теличната видска конфигурација и на нејзиното поимање во трудот, Тофоска ги интерпретира двете компоненти. Првата се однесува на првото континуативно видско значење, т.е. го означува дејството во неговото траење дејството во неговото траење. Во таа смисла, континуативноста е дел од процесниот поим *се случува* (*случување*), кој е надреден во однос на конфигурацијата карактеристична за основата. Втората компонента на теличната видска конфигурација, определена како сложен инхоативен поим, содржи две прости видски значења – момент и континуум, при што моментот е секогаш ист – го означува претпоставениот момент на промена, а континуумот – претпоставениот резултат, т.е. новата ситуација/ состојба на нештата, која следува по моментот на промената и е континуативна статична ситуација. Во прифатената теорија промената на состојбата (*почне/преспавање да е*) е претставена како свршен сложен поим составен од поимот на промена (момент) – стане (се случи) – + составот од поим на последователност и поим на состојба (континуум).

Во трудот (каде што примарните телични глаголи се разгледуваат, пред сè, од лексичко-семантички аспект) се внесува модификација на логичката дефиниција на теличната видска конфигурација, при што се води сметка да не се загуби ниту еден елемент на нејзиното (видско) значење. Модифицираната дефиниција гласи: ‘се случува p1 од што може да се претпостави дека ќе стане p2’ (за дефинирање на процесите), со варијантата ‘x прави P1 од што може да се претпостави дека ќе (предизвика да) стане p2’ (за дефинирање на акциите). Како што посочува авторката, разликата помеѓу дефинирањето на теличноста кај другите лингвисти и теории и теоријата применета во трудот се состои во тоа што тие не ја сметаат теличноста за семантичка видска (т.е. општа, поимска), туку за лексичко-семантичка карактеристика (дел од конкретното, специфично значење). Во тој поглед, во другите теории како телични се разгледуваат и свршените и несвршените глаголи (*гради/изгради, црпи/нацрпи, изгрева/изгрее, оздравува/оздрави* итн.), т.е. теличните и резултативните/инхоативните глаголи се сместуваат во една класа.

Тофоска ја врши анализата на теличните глаголи на планот на предикатско-аргументските структури, т.е. ги разгледува и аргументите што ги имплицираат предикатите конституирани од примарните телични глаголи: субјектот, објектот, творбата или резул-

татот, средството (инструментот, супстанцијата и материјалот) и локацијата. Тој пристап е во согласност со тезата дека видот не е само глаголска туку и реченична категорија, т.е. со гледиштето на Каролак дека поимите претставени со глаголските семантими имаат синкатегорематичен карактер, односно дека дел од нивната поимска структура се доопределува преку компонентите на контекстот на глаголите.

Во вториот, главен дел од трудот, се врши класификација на примарните телични глаголи. Преку анализа на предикатско-аргументските структури, Тофоска ја врши класификацијата во семантички полиња, групи и подгрупи. Се изделуваат четири потпоглавја, според четирите групи примарни телични глаголи, врз основа на тоа до каква промена на состојбата на нештата (т.е. до каков резултат) може да доведе дејството изразено со нив:

1. Примарни телични глаголи што изразуваат промена во егзистенцијата на предметите.
2. Примарни телични глаголи што изразуваат промена на состојбата на предметите.
3. Примарни телични глаголи што изразуваат промена на релацијата помеѓу предметите.
4. Примарни телични глаголи што изразуваат промена на локацијата на предметите.

Групата на глаголите што изразуваат промена во егзистенцијата на предметите е поделена на две подгрупи:

- примарни телични глаголи што изразуваат креација на некој предмет (од типот на *џради* [куќа], *шии* [фусџан], *џишува* [реферираџ], слика [џејзаж])
- примарни телични глаголи што изразуваат деструкција на некој предмет (од типот на *умира*, *се дави*, *џори*, *беси*, *души*, *урива*).

Групата на глаголите што изразуваат промена на состојбата на предметите е поделена на три подгрупи:

- процеси што изразуваат промена на состојбата на субјектот (од типот на *расџе*, *се џоџи*, *зрее*, *се ведне* итн.)
- акции што изразуваат промена на состојбата на субјектот (од типот на *анализира*, *калкулира* итн.)
- акции што изразуваат промена на состојбата на објектот (од типот на *дџоби* [леб], *касџри* [гранка] итн.).

Групата на глаголите што изразуваат промена на релацијата помеѓу предметите е поделена на три подгрупи:

- примарни телични глаголи што изразуваат промена на релацијата помеѓу субјектот и објектот (од типот на *лови*, *џџоџи* итн.)

- примарни телични глаголи што изразуваат промена на релацијата помеѓу предметите (од типот на *леѝи* [*слики во албумоѝи*], *дере* [*кожа*], *брише* [*ѝесок од ѝтерасаѝа*] итн.)

- примарни телични глаголи што изразуваат промена на релацијата помеѓу субјектот, објектот и некој друг учесник во ситуацијата (од типот на *ѝраќа* [*книџа некому*] итн.).

Групата на глаголите што изразуваат промена на локацијата на предметите е поделена на две подгрупи:

- промена на локацијата на субјектот (од типот на *се враќа*, *си оди*)
- промена на локацијата на објектот (од типот на *сиѝава*, *ѝосѝи-ла*, *крева* итн).

Секоја од посочените подгрупи е дополнително, подробно класификувана, а анализата е поткрепена со голем број примери, од уметничколитературниот и од публицистичкиот функционален стил, од анкети со родени зборувачи, од Интенцијално-синтаксичкиот речник на македонскиот јазик, како и со примери конструирани од авторката врз основа на нејзината компетенција како роден зборувач.

Сумарно, во монографијата *Од ѝроблемаѝикаѝа на џлаџолскиот вид: семанѝика на ѝтеличниѝе џлаџоли во македонскиот јазик* од Станислава-Саша Тофоска е изложен семантички, но и синтаксички опис на примарните телични глаголи, кој е исклучително систематизиран, па затоа прегледен и за читатели што се запознаваат со применетата теорија токму преку трудот. Преку темелното расветлување на поимот *ѝеличносѝи*, студијата отвора перспективи за примена на таа анализа и во други јазици, а од македонистички аспект, освен како мошне значајна теориска надградба на македонската наука за јазикот, изнесените сознанија имаат и практична перспектива. Во тој поглед, тие неминовно треба да бидат применети во лексикографското толкување на теличните глаголи и во идната академска граматика на македонскиот јазик.